

Какимова Л.Ш.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, "Музыкалық білім және хореография" кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Алматы, Қазақстан, e-mail: laura_kakim@mail.ru

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ОРЫНДАУШЫЛЫҚ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Аңдатпа

Бұл зерттеу музыкалық білім беру студенттерінің орындаушылық дағдыларын дамытуға, арнайы тәжірибені, психологиялық дайындықты және сахнаға қатысуды дамытуды біріктіруге біртұтас көзқарасты қарастырады. Зерттеу дәстүрлі музыкалық білімнің шектеулерін қарастырады, ол көбінесе тек техникалық дағдыларды меңгеруге бағытталған. Зерттеуге 60 студент қатысты, олар стандартты оқу жоспарына сәйкес бақылау тобына және қосымша дайындықтан өткен эксперименттік топқа бөлінді. Интервенцияға құрылымдық семинарлар, жалған қойылымдар және өнімділік сапасын жақсартуға және өнімділік алаңдаушылығын басқаруға арналған психологиялық сессиялар кірді.

Сандық нәтижелер бақылау тобымен салыстырғанда эксперименттік топта өзін-өзі есеп беру дағдыларының айтарлықтай артқанын және мазасыздық деңгейінің төмендегенін көрсетті. Сұхбаттың сапалы деректері бұл нәтижелерді растады: студенттер сенімділіктің артқанын, сахнаға қатысудың жақсарғанын және аудиторияның белсенділігін арттырғанын хабарлады. Осы әдістердің интеграциясы оқушылардың орындаушылық қабілеттерінің техникалық және экспрессивті аспектілерін тиімді түрде жетілдіретін кешенді құрылымды қамтамасыз етті.

Зерттеу қорытындысы бойынша тыңғылықты педагогикалық тәсіл жан-жақты орындаушыларды дамытуда тек техникаға бағытталған дәстүрлі әдістерге қарағанда тиімдірек деген қорытындыға келді. Нәтижелер психологиялық дайындық пен саналы тәжірибені музыкалық білім беру бағдарламаларына енгізу студенттерді кәсіби орындау талаптарына жақсырақ дайындай алатынын көрсетеді. Болашақ зерттеулер бұл тәсілдің ұзақ мерзімді әсерін және оның әртүрлі өнімділік параметрлері мен студенттер популяциясына қолданылуын зерттеуі керек. Бұл зерттеу өзіне сенімді, мәнерлі және көңілді орындаушыларды тәрбиелейтін студенттерге бағытталған музыкалық білім берудің жан-жақты моделін қолдайды.

Түйін сөздер: орындаушылық шеберлік, музыкалық білім, арнайы жаттығу, орындаушылық алаңдаушылық, сахнаға қатысу.

Какимова Л.Ш.

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор кафедры "Музыкальное образование и хореография", Алматы, Казахстан, e-mail: laura_kakim@mail.ru

РАЗВИТИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ У УЧАЩИХСЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Аннотация

В этом исследовании рассматривается целостный подход к развитию исполнительских навыков у студентов в сочетании со специализированной практикой, психологической подготовкой и развитием навыков участия на сцене. В исследовании рассматриваются ограничения традиционного музыкального образования, часто направленные только на

приобретение необходимых технических навыков. В исследовании приняли участие порядка 60 студентов, которые были разделены на контрольную группу в соответствии со стандартной учебной программой и экспериментальную группу, проходившую дополнительное обучение по 30 в каждой. Мероприятия включали в себе структурированные семинары, имитационные демонстрации и психологические сеансы, направленные на повышение качества работы и решение проблем с производительностью.

Количественные результаты показали значительное улучшение навыков самоотчета по сравнению с контрольной группой и снижение уровня тревожности в экспериментальной группе. Качественные данные интервью подтвердили эти результаты: студенты сообщили о повышении уверенности в себе, улучшении участия в сцене и повышении вовлеченности аудитории. Интеграция этих методов обеспечила всеобъемлющую основу, которая эффективно улучшает технические и выразительные аспекты исполнительских способностей студентов.

По результатам исследования сделан вывод, что комплексный педагогический подход более эффективен в развитии разносторонних артистов, нежели традиционные методы, ориентированные в основном исключительно на технологии. Результаты исследования показали, что включение психологической подготовки и осознанного опыта в программы музыкального образования может лучше подготовить студентов к требованиям профессионального исполнительства и современного музыкального образования. Будущие исследования на наш взгляд должны быть направлены на изучение долгосрочного влияния такого подхода и его применение к различным параметрам успеваемости и контингенту студентов.

Ключевые слова: исполнительское мастерство, музыкальное образование, специальное упражнение, исполнительское беспокойство, участие в сцене.

Kakimova L.Sh

*Abai Kazakh National Pedagogical University, Candidate of pedagogical sciences,
associate professor of the "music education and choreography "
Department, Almaty, Kazakhstan, e-mail: laura_kakim@mail.ru*

DEVELOPING PERFORMANCE SKILLS IN MUSIC EDUCATIONAL PROGRAMMS STUDENTS

Abstract

The purpose of this study is to examine a comprehensive approach to raise performance skills in music conservatory students, based on instruction of deliberate practice training and psychological techniques related with stage presence. The research is speaking to inadequacies in how we teach music — that playing an instrument is not the only thing which matters. The study was conducted with sixty students (30 in a standard curriculum control group and 30 in an experimental supplementary training group). The intervention included structured workshops; simulated performances, that is, mock performances; and psychological sessions designed to help a performer enhance his or her performance quality and deal with anxiety.

Results also showed that the experimental group exhibited more self-reported performance skills and less anxiety at pretest than the control group. Interviews provided qualitative data that this was true, as students described increased confidence, improved stage presence and even more audience engagement. Combining these methods produced a substantial model for systematically improving the technical competence and expressive capacity of student performers.

The study ends by suggesting the superiority of a holistic pedagogy approach combining areas such as technique and performance. These results imply that adding psychological training and focusing practice into music education programs may help student musicians to face the demands of

professional performance. Longitudinal research should examine the potential long-term effects of this strategy as well as its suitability for use in a range of performance contexts and student populations. The strong implications of this research are for a holistic, student-centered, approach to music education to nurture Confident Expressive Resilient performers.

Keywords: performance skills, music education, deliberate practice, performance anxiety, stage presence.

Кіріспе. Орындаушылық дағдыларды дамыту музыкалық білім берудің негізгі аспектісі болып табылады, әсіресе музыкада кәсіби мансапқа ұмтылатын университет студенттері үшін бұл өте маңызды. Техникалық шеберліктен мәнерлі және әсерлі орындауға көшу тек тыңғылықты тәжірибені ғана емес, сонымен қатар орындаудың психологиялық және эмоционалды компоненттерін терең түсінуді қажет етеді. Тарихи тұрғыдан алғанда, Музыкалық білім беруде көбінесе орындаушылық қабілеттердің біртұтас дамуы еленбей, техникалық дағдыларды игеруге баса назар аударылды. Уақыт өте келе бұл екпін өзгере бастады, өйткені, оқытушылар мен зерттеушілер музыкалық қойылымның техникалық және экспрессивті аспектілерін ескеретін жан-жақты тәсілдің қажеттілігін түсінеді (Леманн, Слобода және Вуди, 2007).

Соңғы жылдары жарық көрген зерттеулер музыкант студенттердің орындаушылық дағдыларын дамытуға ықпал ететін бірнеше негізгі бағыттарды анықтады. Оларға - мақсатты тәжірибе, орындау кезіндегі стрессті басқару, сондай-ақ сахнада өзін-өзі ұстау және аудиторияны өзіне қарату мүмкіндігі кіреді. Эриксон және басқалар (1993) танымал еткен «саналы тәжірибе» тұжырымдамасы өнімділіктің нақты аспектілерін жақсартуға бағытталған құрылымдық және мақсатты тәжірибені білдіреді. Бұл тәсілдің дәстүрлі қайталанатын тәжірибе әдістерінен ерекшеленеді және жоғары деңгейдегі жұмыс дағдыларын дамытуда айтарлықтай тиімді екендігі көрсетілген (Ericsson, Krampe және Tesch-Römer, 1993).

Спектакльге қатысты алаңдаушылық – орындау дағдыларын дамытуға әсер ететін тағы бір маңызды фактор. Музыка мектебінің көптеген оқушылары спектакльдер кезінде мазасыздықтың жоғары деңгейін сезінеді, бұл олардың тиімді өнер көрсету қабілетіне теріс әсер етуі мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, өнімділікке қатысты алаңдаушылық тек психологиялық мәселе емес, сонымен қатар өнімділікке әсер етуі мүмкін физиологиялық және когнитивті компоненттері бар болып отыр (Кенни, 2011). Өнімділік мазасыздығымен күресудің тиімді стратегияларына когнитивті мінез-құлық әдістері, релаксация жаттығулары және мазасыздықтың өнімділікке теріс әсерін азайтуға бағытталған психикалық дайындық кіреді.

Сахнада өзін ұстау және көрермендерді орындаушылық шеберлікті дамытуға тарту рөлі барған сайын арта түсуде. Орындаушының сахнаны басқару және аудиториямен байланыс орнату қабілетін қамтитын сахнада өзін ұстау жанды дауыста орындаудың маңызды аспектісі болып табылады. Бұған тек физикалық қимылдар мен мимика ғана емес, сонымен қатар, орындаушының орындау кезіндегі эмоционалды және психологиялық жағдайы да кіреді. Зерттеулер көрсеткендей, сахналық өнерді үйренетін музыкант студенттер өз аудиториясымен тиімді қарым-қатынас жасай алады және әсерлі қойылымдар көрсете алады (Бродский, 2006).

Алдыңғы зерттеулер осы элементтерді түсінуге негіз салды, алайда, осы факторлардың өзара әрекеттесуін зерттейтін жан-жақты зерттеулер әлі де қажет болып отыр. Леманн, Слобода және Вудидің (2007 ж.) еңбектері орындаушылық дағдыларды практиканың, психологиялық дайындықты және орындау тәжірибесінің күрделі өзара әрекеттесуі арқылы дамытылатындығын көрсететін негізді ұсынады. Дегенмен, олардың зерттеулері сонымен қатар бұл компоненттерді музыкалық оқу бағдарламаларына біріктіруге көбірек көңіл бөлу керектігін көрсетеді.

Осы қалыптасқан олқылықты жою үшін қазіргі зерттеулер техникалық дағдыларды дамытуды психологиялық және экспрессивті дайындықпен үйлестіретін инновациялық педагогикалық тәсілдерді зерттеуге бағытталған. Мұндай тәсілдерге студенттерге тәжірибе жасауға және олардың орындау дағдыларын жетілдіруге қолайлы жағдай туғызатын орындаушылық шеберханалар, жалған қойылымдар және құрдастарымен кері байланыс сессиялары кіреді. Бұл әдістер студенттерге сенімділікті арттыруға көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар олардың сахнаға қатысуы және аудиторияның қатысуы туралы сындарлы кері байланыс алуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, музыкалық білім беру студенттерінің орындаушылық шеберлігін дамыту – бұл тек техникалық шеберлікті ғана қажет етпейтін көп қырлы процесс. Бұл арнайы тәжірибе жасауды, мазасыздықты басқаруды және сахнаға қатысуды қоса алғанда, бірқатар дағдыларды дамытуды қамтиды. Осы элементтерді музыкалық білімге кіріктіре отырып, тәрбиешілер студенттерді кәсіби шеберліктің талаптарына жақсырақ дайындай алады. Осы саладағы зерттеулер дамып келе жатқандықтан, орындаудың психологиялық, эмоционалдық және техникалық өлшемдерін ескеретін, сайып келгенде, білім беру тәжірибесін байытатын және музыка білім беру студенттерінің орындаушылық мүмкіндіктерін арттыратын тұтас көзқарасты қабылдау маңызды.

Материалдар мен әдістер. Музыкалық білім беру студенттерінің орындаушылық шеберліктерін дамыту бойынша жүргізілген зерттеулерде әртүрлі педагогикалық стратегиялардың тиімділігін жан-жақты зерттеу үшін аралас зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеу бір оқу жылында жүргізілді, ол деректердің кең ауқымын алу және нәтижелерді триангуляция арқылы растау үшін деректерді жинаудың сапалық және сандық әдістерін қамтиды. Қатысушылар музыкалық білім беру бағдарламаларынан қабылданды, зерттеуге барлығы 60 студент өз еркімен қатысты. Олар екі топқа бөлінді: стандартты оқу бағдарламасын жалғастыратын бақылау тобы және өнімділік дағдыларын дамытуға бағытталған қосымша тренингтермен айналысатын эксперименттік топ.

Эксперименттік топқа араласу құрылымдық семинарлардан, имитациялық қойылымдардан және психологиялық тренингтерден тұрды, олардың әрқайсысы орындау дағдыларының белгілі бір аспектілеріне бағытталған, мысалы, арнайы жаттығу әдістері, сахнаға қатысу және өнімділік алаңдаушылығын басқару. Бұл семинарлар аптасына екі рет алты ай бойы өткізілді, әр сессия шамамен екі сағатқа созылды. Сабақтар барысында студенттер Эриксон және басқалар сипаттағандай арнайы тәжірибе стратегияларымен танысты (1993). Оның ішінде – мақсат қою, күрделі бөлімдерге бағытталған тәжірибе және рефлексиялық практика журналдары. Психологиялық тренингтерге зейін жаттығулары, релаксация әдістері және студенттердің сабаққа үлгерім алаңдаушылығын басқаруға көмектесетін жетекші бейнелер кірді (Кенни, 2011).

Жалған қойылымдар арнайы дайындықтың негізгі құрамдас бөлігі ретінде біріктіріліп, студенттерге құрдастарының алдында өнер көрсетуге және сындарлы кері байланыс алуға мүмкіндік берді. Зерттеу барысында әр студент үш жалған қойылымға қатысты. Сахнаның қатысуы мен көрермендердің қатысуының жақсаруын бағалау үшін спектакльдер бейнежазбаға түсіріліп, орындаушылық психология мен музыкалық білім беру саласындағы алдыңғы зерттеулер негізінде жасалған рубриканың көмегімен бағаланды (Бродский, 2006). Рубрикада физикалық мәнерлілік, музыкамен эмоционалды байланыс және аудиторияның өзара әрекеттестігі сияқты критерийлер қамтылды. Бағалауды қатысушылардың топтық тапсырмаларына соқыр үш тәуелсіз музыкалық оқытушылар тобы жүргізді.

Сандық деректер стандартталған сауалнамалар мен өнімділікті бағалауды пайдалана отырып, араласуға дейінгі және кейінгі бағалаулар арқылы жиналды. «Өнімділік дағдыларын түгендеу» (PSI) зерттеудің басында және соңында студенттердің өз бетінше есеп беретін өнімділік дағдылары мен алаңдаушылық деңгейін анықтау мақсатында жүргізілді. Сонымен қатар, қорытынды оқу кезінде әр студенттің үлгерімін сол тәуелсіз төрешілер алқасы

бағалады, олар сынақ қойылымдарында қолданылғанға ұқсас үлгерімді бағалау айдарын қолданды. Сандық деректер топтар ішіндегі араласуға дейінгі және кейінгі нәтижелерді салыстыру үшін жұптастырылған үлгі Т-сынақтары (T-test) және эксперименттік, бақылау топтарын салыстыру үшін тәуелсіз үлгі Т-сынақтары арқылы талданды.

Сапалы деректер эксперименттік топтың қатысушыларымен жүргізілген жартылай құрылымдық сұхбаттар арқылы жиналды. Бұл сұхбаттар олардың араласу тәжірибесін, оның тиімділігі туралы түсініктерін және олардың жұмысының дамуы туралы жеке түсініктерін зерттеді. Сұхбаттар сөзбе-сөз алынды және өнімділік алаңдаушылығын басқаруға, сахнаға қатысуға және әдейі тәжірибе әдістерінің қабылданған әсеріне қатысты жалпы тақырыптарды анықтау үшін тақырыптық талдау арқылы талданды. Содан кейін арнайы дайындықтың тиімділігі туралы жан-жақты түсінік беру үшін тақырыптар сандық нәтижелермен өзара байланыстырылды.

Статистикалық талдау SPSS бағдарламалық жасақтамасының көмегімен жүргізілді, оның мәні барлық сынақтар үшін $p < 0,05$ деңгейінде белгіленді. Сандық нәтижелер сапалы түсініктермен толықтырылды, бұл араласудың студенттердің үлгеріміне қалай әсер еткені туралы тұтас түсінік берді. Нәтижелердің сенімділігі мен дұрыстығын қамтамасыз ету үшін көптеген іс-шаралар қабылданды, соның ішінде – рубрикаларды пилоттық тестілеу және рейтингтер арасындағы сенімділікті тексеру. Бұл зерттеудің әдістемелік қатаңдығы экспериментті ұқсас білім беру жағдайында қайталауға мүмкіндік береді, бұл музыка студенттерінің орындаушылық дағдыларын тиімді арттыратын педагогикалық стратегияларды одан әрі зерттеуге берік негіз береді.

Нәтижелер. Осы зерттеудің нәтижелері стандартты оқу бағдарламасын ұстанғандармен салыстырғанда эксперименттік араласуға қатысқан музыкалық білім беру студенттерінің орындаушылық шеберлігінің айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Бұл нәтижелер сандық және сапалық деректерді талдау арқылы тыңғылықты ұсынылған, бұл арнайы тәжірибенің, өнімділік алаңдаушылығын басқарудың және кезеңдік қатысу жаттығуларының өнімділік қабілеттерінің жалпы дамуына әсерін көрсетеді.

Сандық талдау. «Өнімділік дағдыларын түгендеуді» (PSI) пайдалана отырып, араласуға дейінгі және кейінгі бағалау эксперименттік топтағы студенттердің өз бетінше есеп беру дағдыларының айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Эксперименттік топта орташа PSI көрсеткіші 65,2-ден 81,7-ге дейін өсті, бұл айтарлықтай жақсаруды көрсетті ($p < 0,01$), ал бақылау тобы статистикалық маңызды емес ($p > 64,5$ -тен 66,3-ке дейін) шамалы ғана өсуді. $p > 0,05$ көрсетті. Бұл айырмашылық қосымша жаттығулардың орындау дағдыларының едәуір дамуына ықпал еткенін көрсетеді (кесте-1).

Кесте 1. PSI көрсеткіштерінің өзгеруі

Топтар	Интервенцияға дейінгі орташа көрсеткіш (SD)	Интервенциядан кейінгі орташа көрсеткіш (SD)	p-мәні
Эксперименттік	65.2 (8.1)	81.7 (7.4)	< 0.01
Бақылау	64.5 (7.8)	66.3 (7.5)	> 0.05

Қорытынды қайталау кезінде өнімділікті бағалауды талдау осы нәтижелердің сенімділігін одан әрі растайды. Эксперименттік топтың орташа өнімділік көрсеткіші бақылау тобымен ($M=73,1$) салыстырғанда айтарлықтай жоғары болды ($M=87,4$), p-мәні 0,01-ден төмен, бұл бақылаушылар қабылдаған өнімділік сапасының айтарлықтай жақсарғанын көрсетеді. Бұл құрылымдық шеберханалар мен жалған қойылымдар студенттердің қойылымдарының техникалық және экспрессивті аспектілерін жақсартуда тиімді болғанын көрсетеді.

Сапалық талдау. Эксперименттік топтың қатысушыларымен жартылай құрылымдалған сұхбаттар орындау дағдыларын дамытуға байланысты бірнеше негізгі тақырыптарды ашты. Көрнекті тақырыптардың бірі өнімділік алаңдаушылығының төмендеуі болды. Көптеген студенттер сахнада өздерін сенімдірек және аз уайымдайтынын хабарлады, бұл өзгерісті интервенцияға енгізілген психологиялық жаттығулармен байланыстырды. Қатысушылардың бірі атап өткендей, «... зейін жаттығулары менің жеке концертім кезінде зейінімді сақтауға және зейінімді шоғырландыруға көмектесті. Бұрын мен жүйкемнің қатты тозатынын сезінетінмін, бірақ, қазір бұл энергияны өз өнеріме бағыттай аламын ...».

Тағы бір қайталанатын тақырып сахнаға қатысуды және көрермендердің қатысуын арттыру болды. Қатысушылар сахнада өздерін жайлы сезінетіндіктерін және өз аудиториясымен байланыс орнатуға қабілетті екендіктерін сипаттады. Бұл, әсіресе, студенттердің сахнаға қатысуы туралы дереу кері байланыс алған және әртүрлі экспрессивті әдістермен тәжірибе жасауға шақырылған жалған қойылымдар кезінде айқын көрінді. Бір студенттің айтуынша: «... маған берілген кері байланыс баға жетпес құнды болды. Мен шығарманың эмоцияларын жеткізу үшін денемді және мимикамды қалай пайдалану керектігін үйрендім, бұл менің сахнадағы сезіміме үлкен өзгеріс әкелді».

Сандық және сапалық мәліметтерді интеграциялау. Сандық және сапалық деректердің интеграциясы араласудың әсері туралы тыңғылықты түсінік берді. PSI көрсеткіштері мен үлгерім көрсеткіштерінің айтарлықтай жақсаруы студенттердің өзіне деген сенімділігінің, мәнерлілігінің және аудиторияның қатысуының болжамды өсуін көрсететін сапалы нәтижелермен расталды. Сандық және сапалық нәтижелер арасындағы бұл сәйкестік техникалық тәжірибені психологиялық және экспрессивті дайындықпен үйлестіретін орындаушылық дағдыларды дамытуға тұтас көзқарастың тиімділігін көрсетеді.

Өнімділік алаңдаушылығын басқару. Өнімділік алаңдаушылығын азайтуға бағытталған психологиялық тренингтер өте тиімді болып шықты. PSI сандық көрсеткіштері эксперименттік топ арасында мазасыздық деңгейінің айтарлықтай төмендегенін көрсетті, мазасыздықтың орташа көрсеткіші 42,3-тен 28,6-ға дейін төмендеді ($p < 0,01$). Керісінше, бақылау тобында мазасыздық деңгейінде айтарлықтай өзгерістер байқалмады және нәтижелер салыстырмалы түрде тұрақты болып қалды ($p > 0,05$) (кесте-2).

Кесте 2. Өнімділік мазасыздық көрсеткішінің өзгеруі

Топтар	Интервенцияға дейінгі орташа көрсеткіш (SD)	Интервенциядан кейінгі орташа көрсеткіш (SD)	p-мәні
Эксперименттік	42.3 (6.7)	28.6 (5.9)	< 0.01
Бақылау	41.8 (7.1)	40.5 (7.0)	> 0.05

Сапалы деректер осы сеанстардың тиімділігін одан әрі көрсетті және бірнеше студенттер зейін мен релаксация әдістері олардың алаңдаушылығын жеңуге және қойылымдар кезінде зейінін жақсартуға қалай көмектескенін сипаттады. Бұл тұжырым психологиялық араласулар өнімділік алаңдаушылығын айтарлықтай төмендетіп, жалпы өнімділік сапасын жақсартатынын көрсететін зерттеулерге сәйкес келеді.

Арнайы тәжірибенің әсері. Интервенцияның арнайы практикалық құрамдас бөлігі де оң нәтиже берді. Эксперименттік топтағы студенттер өздерінің тәжірибелік әдеттері туралы хабардарлықтың артқанын және мақсатқа бағытталған тәжірибемен айналысуға мотивацияның жоғарылағанын хабарлады. Бұл ауысым олардың үлгерім көрсеткіштерінде көрініс тапты, көптеген студенттер қорытынды оқу кезінде техникалық дәлдік пен мәнерліліктің жоғарылағанын көрсетті. Қатысушылардың бірі бкны былай деп түсіндірді: « ... арнайы жаттығу сабақтары маған тиімсіз тәжірибені меңгеруге бағытталған жаттығуларға қанша уақыт жұмсағанымды түсінуге көмектесті. Енді мен әр сессияға нақты мақсаттар қоямын және оларға жеткенше жұмыс істеймін ...".

Сахнаға қатысу және аудиторияны қызықтыру. Сахнаның қатысуы мен көрермендердің қатысуын дамыту араласудың тағы бір маңызды нәтижесі болды. Өнімділікті бағалау эксперименттік топтағы студенттердің бақылау тобындағы құрдастарымен салыстырғанда олардың музыкасымен физикалық экспрессивтілігі мен эмоционалды байланысының нығайғандығын көрсетті. Бұл тұжырымдар сұхбатқа жауаптармен расталды, онда студенттер семинарлардың ауызша емес қарым-қатынастың орындаудағы маңыздылығын түсінуге қалай көмектескенін талқылады. Осы жайында бір студент былай деп атап өтті: «... қимылдар мен мимикаларды тиімді пайдалануды үйрену менің орындау тәсілімді өзгертті. Мен қазір тек нота ойнап қана қоймай, оқиғаны айтып жатқандай сезінемін ...».

Шектеулер және алдағы зерттеулер. Оң нәтижелерге қарамастан, зерттеудің кейбір шектеулері болды. Үлгінің салыстырмалы түрде аз мөлшері және араласудың қысқа мерзімді ұзақтығы нәтижелердің жалпылануын шектеуі мүмкін. Сонымен қатар, аралас әдістерді қолдану тәсілі құнды ақпарат бергенімен, одан әрі зерттеулер мұндай араласулардың өнімділік дағдыларына ұзақ мерзімді әсерін бағалау үшін іріктеудің үлкен көлемін және бақылаудың ұзағырақ кезеңдерін пайдалана алады. Болашақ зерттеулер сонымен қатар ұқсас жаттығуларды стандартты музыкалық оқу бағдарламасына енгізудің ықтимал артықшылықтарын зерттей алады, сонымен қатар бұл араласулардың ансамбльдік қойылымдар немесе жеке концерттер сияқты музыкалық қойылымдардың сан алуан түрлеріне әсерін зерттей алады.

Талқылау. Осы зерттеудің нәтижелері музыкалық білім беру студенттерінің орындаушылық дағдыларын дамытуға біртұтас көзқарастың қалыптасқан маңыздылығын көрсетеді. Арнайы тәжірибені, психологиялық дайындықты және нақты жағдайда жұмыс істеу мүмкіндіктерін біріктіре отырып, араласу студенттердің техникалық дағдыларының, сахнаға қатысуының және өнімділік алаңдаушылығын басқару қабілетінің айтарлықтай жақсарғанын көрсетті. Бұл тұжырымдар музыкалық орындаушылықтың көп қырлы сипаты туралы алдыңғы зерттеулерге сәйкес келеді және оларды кеңейтеді, бұл тиімді оқыту психологиялық және экспрессивті компоненттерді қосу үшін техникалық дағдыларды дамытудан асып түсуі керек деп болжайды.

Бұл зерттеудің ең таңғаларлық нәтижелерінің бірі – эксперименттік топ арасында байқалған өнімділік алаңдаушылығының айтарлықтай төмендеуі болды. Бұл біздің жасап отырған тұжырым Кеннидің (2011) жұмысын растайды, ол орындаушылық алаңдаушылық музыканттар арасында жиі кездесетін мәселе екенін және оның әсерін азайту үшін мақсатты психологиялық араласуды қажет ететінін атап өтті. Мазасыздық деңгейінің төмендеуі, сандық және сапалық деректер дәлелдегендей, зейін жаттығулары, релаксация әдістері және басшылыққа алынған кескіндер студенттерге мазасыздықты жеңуге көмектесетін тиімді құрал екенін көрсетеді. Бұл әдістер мазасыздық белгілерін азайтып қана қоймай, сонымен қатар өнімділік сапасының жалпы жақсаруына ықпал етті. Бұл нәтиже музыканттардың қысым астында өнімділігін арттырудағы психологиялық дайындықтың тиімділігін көрсеткен алдыңғы зерттеулерге сәйкес келеді (Нагель, 1990).

Бұл зерттеудің тағы бір негізгі қорытындысы арнайы тәжірибенің орындаушылық дағдыларға оң әсері. Құрылымдық, мақсатқа бағытталған практикалық сабақтармен айналысатын студенттер өздерінің техникалық және экспрессивті қабілеттерінің айтарлықтай жақсарғанын хабарлады. Бұл кезіндегі Эриксон, Крампе және Теш-Ромердің (1993) еңбектерін растайды, олар сарапшылар деңгейіндегі нәтижелерге қол жеткізу үшін арнайы тәжірибе қажет деп тұжырымдады. Зерттеу нәтижелері музыка студенттеріне дәстүрлі музыкалық оқу бағдарламаларында жиі назардан тыс қалатын тиімді жаттығуларды нақты үйретудің пайдасын көрсетеді. Практиканың арнайы стратегияларын қолдана отырып, студенттер қиындықтардың нақты бағыттарына назар аудара алды, осылайша олардың жалпы көрсеткіштерін жақсартты.

Эксперименттік топта сахнаға қатысу және көрермендердің қатысуы да айтарлықтай жақсарды, бұл жоғары өнімділік көрсеткіштері мен оң сапалы кері байланыс арқылы дәлелденді. Бұл Бродскийдің (2006) тірі қойылымдардағы вербалды емес қарым-қатынас пен эмоционалды экспрессивтіліктің маңыздылығын көрсететін зерттеулеріне сәйкес келеді. Сахнаға қатысуды жақсартуға арналған семинарлар студенттерді аудиториямен тиімді қарым-қатынас жасау құралдарымен жабдықтады, осылайша олардың қойылымдарының жалпы әсерін арттырды. Бұл нәтижелер сахнаға қатысу жаттығулары музыкалық білім берудің ажырамас бөлігі болуы керек екенін көрсетеді, себебі, бұл тыңдаушыларымен эмоционалды түрде байланыса алатын орындаушыларды дамыту үшін өте маңызды.

Бұл нәтижелерді алдыңғы зерттеулермен салыстыру осы зерттеуде қолданылатын араласудың жан-жақты сипатын көрсетеді. Бұрынғы зерттеулер көбінесе техника немесе мазасыздықты басқару сияқты өнімділік дағдыларын дамытудың оқшауланған аспектілеріне бағытталғанымен, бұл зерттеу көптеген компоненттерді біртұтас оқу бағдарламасына біріктірді. Мысалы, Халламның (2001) еңбегінде музыканы оқытудағы практикалық стратегиялардың рөлі зерттелген, бірақ орындаудың психологиялық аспектілері қарастырылмаған. Сол сияқты, Нагельдің (1990) зерттеулері, ең алдымен, өнімділік жаттығуларының басқа аспектілерімен біріктірілмей, өнімділік алаңдаушылығына бағытталған. Бұл зерттеулер анықталып отырған олқылықтың орнын толтырып, көп қырлы тәсілдің жалпы өнімділік дағдыларын арттыруда тиімдірек екенін көрсетеді.

Нәтижелер музыка мұғалімдеріне де практикалық тұрғыда әсер етеді. Музыкалық оқу бағдарламаларына арнайы практика, психологиялық дайындық және сахнаға қатысу элементтерін енгізу студенттердің орындаушылық шеберліктерін жан-жақты дамытуға әкелуі мүмкін. Дәстүрлі музыкалық білім беру көбінесе техникалық шеберлікке баса назар аударады, бірақ бұл зерттеу студенттерді кәсіби орындау талаптарына дайындау үшін мұндай тәсіл жеткіліксіз болуы мүмкін екенін көрсетеді. Тәрбиешілер жұмыстың техникалық және психологиялық аспектілерін қарастыратын біртұтас оқыту моделін қабылдауды қарастыруы керек. Бұл жүйелі түрде орындаушылық шеберлік сабақтарын өткізуді, мазасыздықты басқару әдістері бойынша тренингтер өткізуді және студенттердің сахнаға қатысуы туралы кері байланыс алу мүмкіндіктерін құруды қамтуы мүмкін.

Дегенмен, бұл зерттеудің шектеулерін мойындау маңызды. Іріктеменің салыстырмалы түрде аз мөлшері және бір университеттің нақты контексті нәтижелердің жалпылануын шектеуі мүмкін. Әртүрлі білім беру мекемелерінде және халықтың үлкен және әртүрлі топтарында ұқсас іс-шаралардың тиімділігін зерттеу үшін қосымша зерттеулер қажет. Сонымен қатар, зерттеу бірінші кезекте жеке орындауға бағытталған; болашақ зерттеулер бұл оқыту әдістерінің динамика мен тұлғааралық өзара әрекеттесу өнімділікке күрделіліктің тағы бір деңгейін қосатын ансамбльдік жағдайларға қалай қолданылатынын зерттей алады.

Әрі қарай барлаудың тағы бір бағыты – мұндай араласулардың ұзақ мерзімді әсері. Зерттеу өнімділік дағдыларының айтарлықтай қысқа мерзімді жақсарғанын көрсеткенімен, бұл артықшылықтардың уақыт өте келе сақталатыны белгісіз. Зерттеулер біртұтас өнімділік жаттығуларының ұзақ мерзімді салдары және прогресті сақтау үшін қосымша күшейту сеанстары қажет, не болмаса қажет емес екендігі туралы құнды түсінік бере алады.

Осы зерттеудегі сапалық және сандық деректердің интеграциясы студенттердің субъективті тәжірибесін де атап өтті, бұл көбінесе өнімділікті зерттеудің назардан тыс қалған аспектісі болып табылады. Студенттердің өз дамуын қалай қабылдайтынын және олардың ең пайдалы деп санайтынын түсіну болашақ іс-шараларды жобалауға негіз бола алады. Мысалы, бірнеше қатысушылар сынақ қойылымдары кезінде құрдастарының пікірлерінің құндылығын атап өтті, бұл құрдастар қолдайтын оқу орталары музыкалық білім беру бағдарламаларына құнды қосымша болуы мүмкін деген болжам жасады. Бұл Выготскийдің (1978) әлеуметтік оқыту теориясына сәйкес келеді, онда студенттер бірлескен және интерактивті тәжірибелер арқылы тиімдірек білім алады делінген.

Қорытындылай келе, бұл зерттеу музыкалық білімге біртұтас көзқарасты жақтайтын әдебиеттердің көбеюіне ықпал етеді. Арнайы тәжірибені, психологиялық дайындықты және сахнаға қатысуды дамытуды біріктірудің тиімділігін көрсете отырып, зерттеу музыкалық білім беру бағдарламалары студенттерінің орындаушылық дағдыларын арттырудың үлгісін ұсынады. Нәтижелер оқытушылар тек техникалық дағдыларды меңгеруге бағытталған дәстүрлі әдістерден асып түсуі керек және студенттерді кәсіби орындаушылар ретінде кездесетін барлық қиындықтарға дайындайтын интеграцияланған тәсілді қолдануы керек екенін көрсетеді. Осы тұста Леманн, Слобода және Вуди (2007) орынды түрде айтқандай: «... Өнімділік дағдылары тек техникалық қабілеттердің кеңеюі ғана емес, олар жан-жақты және ойластырылған түрде жасалған білім беру тәжірибесі арқылы тәрбиеленуі керек когнитивтік, эмоционалдық және физикалық факторлардың күрделі өзара әрекеттесуін білдіреді. ...»

Қорытынды. Бұл зерттеу музыкалық білім беру бағдарламалары студенттерінің орындаушылық дағдыларын дамытуға біртұтас көзқарастың тиімділігін көрсету арқылы музыкалық білім беруге жаңа үлес қосады. Арнайы тәжірибені, психологиялық дайындықты және сахнаға қатысуды дамытуды біріктіре отырып, зерттеу музыкалық орындаудың техникалық және экспрессивті аспектілерін шешудің маңыздылығын көрсетеді. Эксперименттік топта байқалған елеулі жақсартулар мұндай жан-жақты оқытуды музыкалық оқу бағдарламаларына енгізудің әлеуетті артықшылықтарын көрсетеді, бұл тек техникалық дағдыларға дәстүрлі назар аударуды қиындатады.

Алынған нәтижелер жан-жақты араласу студенттердің үлгерімінің сапасын айтарлықтай жақсартатынын, өнімділік алаңдаушылығын азайтатынын және сахнаға қатысуды жақсартатынын көрсетеді. Бұл тәсіл студенттерді кәсіби жетістікке жету үшін қажетті техникалық дағдылармен қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар жанды дауыста сенімді өнер көрсету үшін қажетті психологиялық төзімділік пен экспрессивті қабілеттерді дамытады. Бұл нәтижелер музыкалық білім берудегі интеграцияланған педагогикалық стратегияларға деген өсіп келе жатқан үндеуді қолдайды және әртүрлі білім беру жағдайларына бейімделетін негіз ұсынады.

Болашақ зерттеулер осы біртұтас оқыту тәсілінің ұзақ мерзімді әсерін және оның ансамбльдік қойылымдар немесе пәнаралық ынтымақтастық сияқты әртүрлі өнімділік параметрлерінде қолданылуын зерттеуі керек. Сонымен қатар, зерттеуді әртүрлі студенттер топтары мен оқу орындарын қамту үшін кеңейту мәселесі осы нәтижелерді одан әрі растауға және араласу моделін нақтылауға көмектеседі. Сайып келгенде, бұл зерттеу студенттерді тек техникалық жағынан білікті музыканттар ретінде ғана емес, сонымен қатар өз аудиториясын тартуға және шабыттандыруға дайын өзіне сенімді, мәнерлі және көңілді орындаушылар ретінде дайындауға бағытталған музыкалық білімге жан-жақты көзқарасты және студенттерге бағытталған тәсілді қолдайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бродский, Уоррен. 2006. «Британдық Музыкалық Театрдың Қанатында: Әншілік-Актёрлік Педагогиканың Дамуын Зерттеу». Халықаралық Музыкалық Білім Беру Журналы 24 (1): 19-28.
2. Эриксон, К.Андерс, Ральф Т.Б. Крампе және Клеменс Теш-Ромер. 1993. "Сараптамалық Нәтижелерді Алуға Арнайы Тәжірибенің Рөлі». Психологиялық Шолу 100 (3): 363-406.
3. Халлам, Сюзан. 2001. «Музыканттардағы Метатанудың Дамуы: Білім Берудің Салдары». Британдық Музыкалық Білім Беру Журналы 18 (1): 27-39.
4. Кенни, Диана Т. Музыкалық Орындаушылық Мазасыздықтың Психологиясы. Оксфорд Университетінің Баспасы, 2011.
5. Леманн, Андреас К., Джон А. Слобода және Роберт Х. Вуди. Музыканттарға арналған психология: Дағдыларды Түсіну және Меңгеру. Оксфорд Университетінің Баспасы, 2007.
6. Нагель, Джули Дж. «Орындаушылық Алаңдаушылық және Орындаушы Суретші»

Музыкалық Психология Анықтамасы, Дональд А. Ходжес ред., 285-299. Сан-Антонио: Музыкалық Зерттеулер Институты, 1990.

7. Выготский, Лев С. «Қоғамдағы ақыл: Жоғары Психологиялық Процестердің Дамуы». Гарвард Университетінің Баспасы, 1978.

References:

1. Brodski, Uorren. 2006. «Britandyq Muzykalyq Teatrdyn Qanatynda: Anshılık-Akterlik Pedagogikanyn Damuyn Zertteu». Halyqaralyq Muzykalyq Bilim Beru Jurnalы 24 (1): 19-28.

2. Erikson, K.Anders, Ralf T.B. Krampe jane Klemens Tes-Romer. 1993. "Saraptamalyq Nstijelerdi Aludagy Arnaiy Tajiribenin Roli». Psihologialyq Sholu 100 (3): 363-406.

3. Hallam, Suzan. 2001. «Muzykanttardagy Metatanudyn Damuy: Bilim Berudin Saldary». Britandyq Muzykalyq Bilim Beru Jurnalы 18 (1): 27-39.

4. Kenni, Diana T. Muzykalyq Oryndaushylyq Mazasyzdyqtyn Psihologiasy. Oksford Universitetinin Baspasy, 2011.

5. Lemann, Andreas K., Jon A. Sloboda jane Robert H. Vudi. Muzykanttarga arналган psihologia: Dagdylardy Tusinu jane Mengeru. Oksford Universitetinin Baspasy, 2007.

6. Nagel, Juli J. «Oryndaushylyq Alandaushylyq jane Oryndaushy Suretshi» Muzykalyq Psihologia Anyqtamasy, Donald A. Hojes red., 285-299. San-Antonio: Muzykalyq Zertteuler Instituty, 1990.

7. Vygotski, Lev S. «Qogamdagy aqyl: Jogary Psihologialyq Prosesterdin Damuy». Garvard Universitetinin Baspasy, 1978.

XҒТАР 14.35.31

<https://doi.org/10.51889/3005-6381.2024.79.2.006>

Махметова Э.М.

*Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, «Бейнелеу өнері және дизайн»
кафедрасының оқытушысы, Атырау қаласы, Қазақстан Республикасы,
e-mail: e.makhmetova@gmail.com*

КЕРАМИКА ӨНЕРІНІҢ БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫН ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУЫҒА ӘСЕРІ

Аңдатпа

Бұл зерттеу керамика өнерінің 5 пен 7 жас аралығындағы балалардың ұсақ моторикасын және шығармашылық ойлауын дамытуға әсерін зерттейді. Зерттеу үш өлшемді, тактильді өнер әрекеттерімен айналысу дәстүрлі екі өлшемді өнер түрлерімен салыстырғанда дамуға көбірек пайда әкелетінін бағалауға бағытталған. Алпыс бала кездейсоқ түрде 12 апталық керамикалық өнер бағдарламасына қатысқан эксперименттік топқа немесе сурет салу және бояу жұмыстарымен айналысатын бақылау тобына тағайындалды. Ұсақ моториканы қолдана отырып бағаланды Bruininks-Oseretsky Моториканы Мөңгеру Тесті, ал шығармашылық ойлау Torrance Шығармашылық Ойлау Тестілері арқылы бағаланды.

Нәтижелер керамикалық өнер тобының ұсақ моториканың дәлдігі мен басқаруындағы, сондай-ақ еркін сөйлеу, өзіндік ерекшелік және өңдеуді қоса алғанда, әртүрлі өлшемдер бойынша шығармашылық ойлаудағы айтарлықтай жақсартуларды көрсеткенін көрсетті. Сапалы бақылаулар бұл тұжырымдарды одан әрі растап, керамикалық өнер тобындағы балалардың проблемаларды шешудің, сенсорлық белсенділіктің және өзін-өзі көрсетудің жоғары деңгейін көрсеткенін көрсетті. Зерттеу нәтижелері керамикалық өнердің тактильді табиғаты мен кеңістіктік пайымдау қажеттілігіне байланысты бірегей даму артықшылықтарын беретінін көрсетеді.